

MĂRTURII DESPRE UNELE IZVOARE EPIGRAFICE DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

MIRCEA ALEXANDRESCU

Un act din 13 iunie 1832, emanat din ordinul generalului Kiseleff și adresat cîrmuirilor județelor, cerea luarea de măsuri pentru identificarea oricăror date și documente referitoare la istoria românilor, a domnilor ce s-au perindat „spre îndreptarea hronologhii domnilor Valahiei care, deși este scrisă și tipărită în dialectul grecesc de doi istoriografi, însă între dinsele au oareșcare deosebiri [...] cere trebuință de a să cerceta prin toate chipurile și a să descoperi adevărul”¹. În continuare se indică și ce anume să se cerceteze și cum : „Și fiindcă atît în vechile vremi și pînă în ziua de astăzi oamenii și domnii obicinuiau de ridica la feluri de locuri cruci de piatră pe dealuri, prin munți, prin cîmpii și pe oriunde găseau cu cale, din care pe unele scria vre-o în-tîmplare a vremii, iar pe altele numai nume de oameni”².

În ce privește modul de descriere al acestor izvoare informative se cerea indicarea datelor într-o anumită ordine : „de întîi locul unde se află crucea, scriind numele moșii și a cui este. După aceasta să se scrie din cuvînt slovele ce sînt săpate pe acea cruce, iar unde lipsesc ceva slove să zică (în paranteză) lipsă, punînd atîtea picături în rînd pe cîte slove să socotește că lipsesc sau să se silească a face slovele pe cît se va putea”³. În încheiere, îndemna să se pună „toată silința a trimite știință și de orice alte lucruri vrednice de luat aminte [...] căci aceasta este cel mai folositor lucru pentru Țara Românească”⁴.

Măsurile luate de către Ocîrmuire au fost fructuoase. Poruncile date subocîrmuitorilor de plăși și plaiuri au scos la iveală unele informații despre asemenea izvoare epigrafice deosebit de interesante, mai ales că unele din ele nu mai există astăzi. Cu toate că o parte sînt de

¹ Arhiv. St. jud. Dîmbovița, fond Ocîrmuirea jud. Dîmbovița, dos. 3184/1832, f. 377.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

importanță locală, totuși sînt valoroase, neputînd fi neglijate. Sînt indicate nume de moșii, de sate, proprietarii moșiilor, nume de familii boierești, nume de persoane care astăzi au ieșit din uz, drumurile comerciale ce treceau prin acest județ, meșterii pietrari care au ridicat aceste monumente, numele domnilor în timpul cărora au fost ridicate și chiar evoluția înțelesului unor cuvinte. Din păcate, cei care au scos la iveală cele peste 40 de astfel de documente, au redat textele cu unele greșeli. De asemenea, cu toate cercetările făcute, nu am putut identifica nici unul din cei care au descifrat textele respective. Pentru aceste motive, ne-am străduit să redăm informațiile respective cu toată grija și exactitatea cu care ne-au fost transmise de către acei inimoși patrioți anonimi.

Cu toate greșelile semnalate, „răsfoind” aceste documente, vom găsi totuși informații prețioase ce „îmbracă” aproape întreg județul. O astfel de cruce, datată cu aproximație la începutul secolului XVI, ne semnalează marele drum comercial ce trecea prin acest județ: „*în Malu Mărăși, pã un drum vechi cu apropiere de drumul Olacului, ca la o sutã cincizeci stînji în lîngã Tãraș, heleșteul domnesc pã moșia Sfîntei Stelea din Tîrgoviște*”⁵.

Pe moșia mănăstirii Dealul ne este semnalată o cruce din anul 1592 care „*fiind zăcută în apă multă vreme și găsind-o după vremi locuitorii au ridicat-o, dar slovele fiind șterse, fără numai leatul se vede — leat 7100 (1492) luna august*”⁶.

Interesante sînt informațiile luate de pe crucea găsită la satul Voinești, datată cu „*vãleat 7105*” (1597) pe care au fost înscrise numele domnului Mihai Viteazul al doamnei Stanca „*i Petrașca V.V. [...] jupan Radu Velcu, jupan Preda vel postelnic, jupan Stroe vel stolnic*”⁷.

În satul Răzvadul de Sus sînt amintite, pe moșia hatmanului Costache Cornescu, două cruci. Prima, ridicată în 1647, semnalează faptul că în locul ei a fost pristolul unei vechi biserici de lemn⁸. Crucea consemnează numele vel clucerului Socol, dvornicul Nicola, clucerul Hristea, clucerul Vintilă, Enache spătarul ș.a. Cea de a doua este greșit datată cu „*leat 7111 sau pã 7112*” în zilele „*creștinului Matei Basarab VV*” întrucît în anii 1603—1604 era domn al Țării Românești Radu Șerban. O amintim însă pentru indicarea meșterilor care au lucrat-o „*Enache Hristea și Ștefi meșteri*”⁹.

Alte două cruci, din anul 1647, sînt semnalate pe moșia Pătroaia¹⁰ și, respectiv, pe moșia megieșească a satului Suduleni¹¹. Mai vechi

⁵ Idem, f. 397 v.

⁶ Idem, f. 429.

⁷ Idem, f. 414.

⁸ Idem, f. 428.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Idem, f. 398.

¹¹ Idem, f. 405.

însă decît acestea sînt două din „*satul Gemenile moșie megieșească, la Valea lui Chiril alături cu drumul*“ și alta „*la drumul Brătuleasa*“, ambele datate în 1619¹². În 1627 au fost ridicate cruci de piatră în „*satul Valea-Mare, moșia megieșească*“ de către Ioan Dionisie monahul¹³, precum și în „*satul Dragodănești, moșie megieșească*“¹⁴.

În timpul lui Matei Basarab numărul acestora crește nu numai datorită lungii sale domnii, dar și pentru faptul că, acum se dezvoltă un curent împotriva pătrunderii elementului grecesc, atitudine care se reflectă în special pe plan cultural. Limba română pătrunde tot mai puternic în manifestările culturale. În această privință A. D. Xenopol scoate în relief următorul aspect: „În această epocă vedem urmărindu-se înainte cea luptă interesantă în contra elementului grecesc, începută încă dinaintea lui Matei Basarab și Vasile Lupu“¹⁵.

O cruce cu text slavonesc este semnalată în 1633 la „*satul Mănești ce cade în Drumul cel Mare, (pe) moșia d(omnului) stolnicului Scarlat Prejbeanu i a sfintei mănăstiri Mislea*“¹⁶. În același an este datată și „*crucea de la satul Bărbulețu, moșia Bărbuleț megieșească*“¹⁷. Este pomenit însă numele domnului Radu voievod, ceea ce înseamnă că este greșit anul ridicării, 1633, ci probabil începutul anului 1632 cînd încă mai era domn Ilișă.

În satul Răzvadul de Jos „*pă moșia sf (întului) Gheorghe*“ din anul 1646 ne este semnalată o cruce din timpul lui Matei Basarab și o a doua nedată, dar care menționează că a fost ridicată „*prin osteneala răposatului domn Alexandru VV., cînd fost crucier*“¹⁸.

O altă cruce, cu text slavon, este menționată din anul 1651 la „*satul Gura-Ocniței*“ aflată „*pă moșia Sfintei Mitropolii ot Tîrgoviște*“¹⁹, iar în anul 1659 la „*satul Mahalaua — această sfîntă cruce ce se însemnează mai jos este pă moșia mănăstirii Dealului*“²⁰.

Pe moșia megieșească de la Fieni este semnalată crucea ridicată „*în zilele domnului Ion Grigore Ghica [...]*“²¹. Probabil că tot în anii 1661—1662 s-a ridicat și cea de pe „*moșia d (umnealui) biv-vel logofăt Scarlat Mihalache*“²². Satul Valea-Caselor, de pe moșia Mitropoliei Bucu-

¹² Idem, f. 404 v.

¹³ Idem, f. 404.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, p. 135, Ed. 1896, Iași.

¹⁶ Arh. St. jud. Dimbovița, fond Ocîrmuirea jud. Dimbovița, dos. 3184/1832, f. 404.

¹⁷ Idem, f. 413.

¹⁸ Idem, f. 428 v.

¹⁹ Idem, f. 428 v.

²⁰ Idem, f. 429.

²¹ Idem, f. 411 v.

²² Idem, f. 428.

rești, este consemnat „în zilele Ducăi VV prin crucea ridicată în 1675 de Mihai Stolnic“²³. Din timpul domnului Mihai Cantacuzino se menționează ridicarea unei cruci de piatră la satul Ulmii-Curi, prin grija lui „jupan Costandin, jupîneasa ego Rada“²⁴. În 1693 „crucea de piatră i pac pă moșia Pătroaia din Drumul cel Mare despre amiază zi“ ridicată „în zilele lui Costandin VV și al ostenitului robului lui Dumnezeu Cîrstea, Ilinca, Maștei leat 7201“²⁵.

Interesante sînt informațiile înscrise pe crucea din anul 1776 de la „satul Moșăeni a d (umnealui) căpitanului Fon Mîler Baron, ginerele dumneaei cluceresii Elenca Dudeasca a răposatului clucer Alexe Văcărescu“²⁶. Alte asemenea două cruci sînt menționate în 1695 „la satul Adunații ot Pietrari, pă moșia pomeniților pietrari“²⁷, iar cea de-a doua la punctul Gruiu, satul Bărbulețu²⁸. Printre cei pomeniți pe această cruce figurează și numele lui Brașov, nume întîlnit încă din 1597, cînd Mihai Viteazul întărește unui membru al acestei familii ocină în Bărbuleț²⁹.

Sînt indicate apoi astfel de izvoare informative la Poșta Mărunțișu „leat 7220“³⁰ (1712), a cărei datare o credem de asemenea greșită, fiind pomenit numele domnului Ștefan voievod, care a domnit între 1714—1715. Acest lucru este întărit și de cele consemnate într-o altă cruce de la Viforîta, de pe moșia mănăstirii Dealul, ridicată „în zilele luminatului domn Io Constandin VV, de la facerea lumii leat 7221 (1713)“³¹. Inscripția de pe crucea aflată pe moșia Pătroaia, cu data de 20 noiembrie 1715, din timpul lui Ștefan Cantacuzino, menționează pe „Ioan meșterul“³².

Informații deosebite ne sînt furnizate și de cele consemnate pe crucea de lingă „Drumul Poștei de pe moșia mănăstirii Găisenii de Jos“, ridicată „întru pomenirea d (umnealui) Hrizea logofăt ot Pitești sin Alece care, viind de la București, într-acest loc l-au întîmplat moartea, într-o luni dimineața la ghenarie 14 leat 7243“ (1735)³³. De asemenea, și la satul Tătărăni „moșie megieșească i a Sf (intei) mănăstiri Mărgineanca“ s-a ridicat, în timpul celei de a treia domnii a lui Constantin Mavrocordat, o cruce cu „leat 7247“ (1739)³⁴.

²³ Idem, f. 404.

²⁴ Idem, f. 397.

²⁵ Idem, f. 397.

²⁶ Idem, f. 413.

²⁷ Idem, f. 412.

²⁸ Idem, f. 412 v.

²⁹ Documente privind Istoria României, doc. 300, p. 283; vezi și G. Potra, Tezaurul documentar al județului Dimbovița, doc. 107.

³⁰ Arh. St. jud. Dimbovița, fond Ocîrmuirea jud. Dimbovița, dos. 3184/1832, f. 391.

³¹ Idem, f. 428.

³² Idem, f. 397 v.

³³ Idem, f. 391.

³⁴ Idem, f. 398.

O ultimă mențiune despre asemenea izvoare din județul Dimbovița, de la începutul secolului XIX, amintește crucea „ot satul Suța-Mare“, ridicată de „Stan căpitanu din satu Piersinari și cu fiul său, leat 1804“³⁵.

Sînt semnalate cîteva cruci cu informații utile pentru istoria locală și din orașul Tirgoviște. Prima este menționată „crucea ce s-au găsit în Ulița cea Mare, numai jumătate și îngropată, căci, după vremi, s-au rupt“. Este datată cu aproximație la începutul domniei lui „Io Matei Basarab VV, stăpînitor pămîntului Țării Românești“³⁶. Deși numai pe jumătate și cu scrisul distrus, autorul anonim al descrierii acestei cruci arăta că „în dosul crucii făcut iarăși rotocol mare și la mijlocul rotocolului făcut corbul cu crucea și coroana“³⁷.

O altă cruce, de la sfîrșitul domniei aceluiași domn, „ce s-au găsit în curtea bisericii Roșii, ce să zice biserica Giudeșesii“ s-au ridicat „în zilele lui Matei VV, truditul Matei rolul lui Dumnezeu Radu, Neacșa, Dumitru, odihnească-să oasele pristăvitului Mihaiu Matei VV, văletu 7161 (1653)“³⁸.

Din 1659 este semnalată „Crucea de lîngă grădina d (umnealui) slugerului Nicolae Papazoglu“, ridicată probabil de către fiul „preacîstitului între boiari jupan Barbu vel-dvornic și logofăt [...] în zilele Mării sale Rad (u) VV, meseța martie leat 7167 (1659)“³⁹.

În 1724 s-a ridicat „Crucea ce s-au găsit în grădina Mitropoliei“ în timpul domniei lui Nicolae Voievod la „leat 7232 (1724)“⁴⁰. Pe această cruce, ca și pe altele de altfel, sînt semnalate nume de persoane care, astăzi, nu se mai folosesc sau se întîlnesc rar. Printre cele 34 de nume înșirate se pot reține în sensul arătat, numele de Mușa, Meletie, Despa, Marula etc.

Un ultim „document“ de acest gen, din 1653, este menționat că a fost găsit „lîngă ulucile casei lui kir Polizache“, ridicată „în zilele credinciosului Mașteiu VV i mitropolit kir Ștefan [...], meseța iunie 20, leatu 7161 (1653)“⁴¹.

Prin cele arătate pînă acum am dorit numai să atragem atenția specialiștilor asupra acestor genuri de documente, care merită o atenție mult mai mare decît li s-a acordat pînă acum. Astfel de preocupări au mai existat și în anii 1874 și 1894, cu care ocazie au fost date la iveală și alte asemenea izvoare documentare, în special în orașul Tirgoviște⁴².

³⁵ Idem, f. 397.

³⁶ Idem, f. 409.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Idem, f. 409 v.

³⁹ Idem, f. 409.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Idem, fond Primăria orașului Tirgoviște, dos. 70/1874 ; dos. 36/1893.